

Régi kiadványok

Az UAP követelménye kiterjed a régi kiadványokra is, ám a központi katalógusokban általában gyengén szerepelnek a 19. századi és a még korábbi anyagok. Ugyanakkor használatuk is gyakran a helybeli igénybevételre van korlátozva. További problémát jelent romlott fizikai állapotuk, különösen az 1800 után megjelentek esetében. Előbb-utóbb sort kell keríteni mikroformátumú vagy elektronikus úton való tárolásukra, ami a legcélszerűbben nemzetközi kooperációval oldható meg, a "minden ország felelős a maga területén megjelent dokumentumokért" elve alapján.

Egy átfogó másolatkészítési program nemcsak a használat érdekeit szolgálja, de javítja az eredeti példányok továbbélési esélyeit is. Ezen a területen is a nemzeti könyvtárakra hárul a vezető szerep.

Interaktív adatbázisok mint a fejlődő országokkal foglalkozó irodalom forrásai

A fejlődő országok nemzeti bibliográfiái — néhány kivételtől eltekintve — kizárólag az adott ország területén megjelent publikációk regisztrálására vállalkoznak, és nem foglalkoznak a többi országban kiadott, őket érintő kiadványok számbavételével. Emellett nincs egy olyan központ sem, amely akár nyomtatott formában, akár gépi adathordozón gyűjtené azokat az információkat, melyek segíthetnék a harmadik világ gazdasági és társadalmi fejlődését.

Az alábbiakban ismertetett vizsgálat célja:

- ◆ elemezni azokat a forrásokat, amelyek a fejlődő országokat érintő irodalmat tartalmazzák;
- ◆ meghatározni ennek az irodalomnak a mennyiségét és más jellemzőit (dokumentumtípus, nyelvi és tematikai megoszlás stb.);
- ◆ választ adni arra a kérdésre, lehetséges-e létrehozni egy olyan egységes, átfogó információs rendszert, amely a fejlődés kérdéseivel foglalkozik.

Terminológia, meghatározások

A vizsgálat az egy főre jutó bruttó nemzeti termék alapján határozta meg, hogy mely országot tekinti fejlődő országnak, de kizárja a vizsgálatból az olajexportáló, valamint a kelet-európai országokat. A kísérlet során a fejlődéssel foglalkozó irodalom körébe tartozónak tekintettünk minden olyan publi-

Következtetések

Akár a meglévő adottságokból kiindulva, az országos könyvtári rendszer elemeinek továbbfejlesztésével, akár — ami kívánatosabb — a szükségletekhez igazodó tervezéssel és fejlesztéssel kívánja egy ország megoldani az UAP feladatait, vitathatatlan a *nemzeti könyvtár* meghatározó szerepe. Ezért a nemzeti könyvtárnak át kell gondolnia hagyományos funkcióit, hiszen minden tevékenysége összefügg az UBC és az UAP megvalósításával. Nem könyvtári, hanem nemzeti érdek a kiadványok hozzáférhetősége, s ennek érdekében a nemzeti könyvtár archívumból forrásközponttá válhat.

/LINE, M. B.: The role of national libraries in UAP. = Information Development, 2. köt. 3. sz. 1986. p. 167–174./

(Papp István)

kációt, ill. nem publikált dokumentumot, amely arra hivatott, hogy segítse a fejlődő országokat a fejlődés alapvető területein (mezőgazdaság, üzleti élet, ipar, társadalmi szféra stb.).

A vizsgálat körébe vont adatbázisokban a keresés ún. *produktív deskriptorok* segítségével történt, amelyeket az OECD által kiadott makrotezausz-ból választottunk ki.

Az interaktív keresés ún. *profil morfémák*-kal történt. A profil morféma olyan szócsonk, amely több produktív deskriptorban is megtalálható. (Ilyen például az *industr* szótó.)

Források

A négy alapvető forrás a fejlesztés kérdéseinek irodalmát tartalmazó négy nem nyilvános adatbázis nyomtatott indexe volt:

- ◆ az Ottawában található DEVSIS adatbázis 1975–81. évi indexe, a *Devindex*, amely az ezekben az években publikált irodalmat tartalmazta,
- ◆ az Addis-Abeában található DEVSIS-Africa adatbázis 1980–81. évi nyomtatott formája, a *Devindex-Africa*, amely az 1958–1981 között publikált irodalmat tartalmazta,
- ◆ a New-Yorkban található UN-DIS adatbázis 1980–82. évi nyomtatott változata, a *Development Information Abstracts*, amely főleg az 1975–1982 közötti időszak nem publikus anyagát tartalmazta, valamint

- ♦ a Washingtonban található US-DIS adatbázis 1976–77. évi nyomtatott változata, a *Catalogue of Research Literature for Development*, amely az 1962–1977 között publikált dokumentumokat tartalmazta.

A vizsgálat emellett kiterjedt olyan további adatbázisokra is, amelyekben a referált dokumentumok egy része valamelyik konkrét fejlődő országra vonatkozik.

Vizsgálati módszer

A vizsgálat négy egymást követő, egymásra épülő kísérletből állt.

Az első vizsgálatban meghatároztuk azokat a témákat, amelyek a négy alapvető forrásban a leggyakrabban fordultak elő: ipar – 12,59%, mezőgazdaság – 12,56%, demográfia – 8,76%, nemzetközi együttműködés és kapcsolatok – 8,48%, környezet és természeti erőforrások – 6,48%.

A második vizsgálat célja az volt, hogy egyetlen kiszemelt témában – a közlekedésben – meghatározzuk a fejlődéssel kapcsolatos irodalom mennyiségét. A vizsgálatot kiterjesztettük további nyilvános és nem nyilvános adatbázisokra is. A kapott eredmények azt mutatták, hogy a négy alapvető forráson kívül az AGRICOLA, CAB, COMPENDEX, LC MARC, NTIS és TRIS adatbázisok is jelentős mennyiségű irodalmat tartalmaznak az adott témára.

A harmadik vizsgálatban kiválasztottunk tíz fejlődő országot, és kiválogattuk azt a 64 adatbázist, amelyben szerepelt a 10 ország neve. A cél az volt, hogy megvizsgáljuk az irodalom tematikai megoszlását. A legnagyobb tematikus csoport a következő területeket ölelte fel: mezőgazdaság, biológia, élelmiszeripar, egészségügy. A legkisebb témacsoportba (igen kevés dokumentum) került a demográfia, a művelődés és oktatás, az információellátás és a dokumentáció szervezeti felépítése, a közlekedés és szállítás. Bár ez a vizsgálat megmutatta a kiválasztott 10 fejlődő országgal kapcsolatos dokumentumok tematikai megoszlását, arra nem adott választ, hogy a témákon belül mely leírások érintik a fejlődés kérdéseit.

A negyedik vizsgálatban egyetlen ország (Marokkó) példáján vizsgáltuk, hogy az irodalom hány százaléka foglalkozik a fejlődéssel. Az eredmények alapján megállapítottuk, hogy ez az arány 49,63%.

A fejlődéssel kapcsolatos irodalom meghatározása, mennyisége – következtetések

A vizsgálatok azt bizonyították, hogy – bár nehéz pontosan meghatározni a fejlődés kérdéseivel

foglalkozó irodalmat – a keresési stratégia kialakításakor jól kiválasztott deskriptorokkal és csonkolt deskriptorokkal az adatbázisok lekérdezése az adott témára jó eredményt ad.

A négy alapvető adatbázis, amely kimondottan a fejlődés kérdéskörének irodalmát dolgozza fel, mindössze 16 338 dokumentumot, ill. leírást tartalmaz. Ez igen kis mennyiség, ha figyelembe vesszük a vizsgálat eredményét: a kísérletbe bevont további 64 adatbázisban több mint 1 millió a fejlődéssel foglalkozó dokumentum. Különösen fontos lenne a további kutatások számára, hogy hozzáférhetővé váljanak azok a kormányjelentések, különböző nemzetközi szervezetek publikációi, jelentései, amelyek a harmadik világ országainak fejlődési programjait segíteni képes kérdésekkel foglalkoznak, de jelenleg elérhetetlenek.

A fejlődő országok tematikai profilja és a négy alapvető adatbázis

A vizsgálat eredménye azt mutatja, hogy két olyan terület van, amely egyformán fontos valamennyi fejlődő ország számára: a mezőgazdaság és az ipar fejlesztése. Közvetlenül ezek után következik az egészségügy.

A négy alapvető adatbázis jelentős mennyiségű irodalmat tartalmaz a demográfiáról, a nemzetközi kapcsolatokról, ugyanakkor ezek iránt csekély érdeklődés mutatkozik a fejlődő országokban.

A művelődéssel és oktatással foglalkozó irodalom mennyisége igen csekély a négy adatbázisban, és a vizsgálatok alapján úgy látszik, a fejlődő országok többségében is ugyanilyen mérsékelt az érdeklődés e téma iránt.

A kutatóknak, aki a harmadik világ fejlődési problémáival foglalkozik, feltétlenül használnia kell a négy alapvető forráson kívül a többi adatbázist is, hogy eredményes munkát végezhesen. A négy alapvető adatbázis viszonylag kicsi, mégis jelentős érték a fejlődés elméleti jellegű információinak forrásaként, valamint a külpolitika, a területi együttműködés, az új nemzetközi gazdasági rend és egyéb témákban.

Földrajzi deskriptorok

A vizsgálat kiterjedt arra is, hogy mely fejlődő országokat említik leggyakrabban a forrásokban. A rangsorban az első helyen India áll, majd sorrendben a Fülöp-szigetek, Brazília, Kolumbia, Marokkó, Nigéria, Indonézia, Thaiföld, Peru és Kenya. 44 országról igen kevés, mindössze egy-egy dokumentum, vagy néha egyetlenegy sem jelent meg.

Szervezetek mint irodalmi források

A fejlődéssel kapcsolatos irodalmat kiadó szervezetek nagyrészt Észak-Amerikában, ill. Európában találhatók. A 10 szervezetből — amely az irodalom legnagyobb részét regisztrálja — 5 az USA-ban működik, 3 ENSZ-szervezet, 2 a kanadai kormány szervezete. Sajnálatos, hogy a harmadik világ országaiiban működő egyetemek és kormánysszervezetek igen kevés dokumentumot, jelentést adnak közre. Sri Lanka kivételével a fejlődő országok közül egy sem küld anyagot a DEVSIS adatbázisba. (A legértékesebb dokumentumok nem publikusak, és gyakran a fejlődő országok sem ismerik saját kormánydokumentumaik kereskedelmi terjesztésének mechanizmusát.)

A fejlődéssel kapcsolatos irodalom nyelve

A témával foglalkozó irodalom és a referálólapok a négy alapvető forrásban 81,41%-ban angol nyelvűek; francia 9,33, spanyol 3,81, német 3,72, holland 0,84, orosz 0,66, indonéz 0,16, portugál 0,06%. A spanyol és portugál nyelvű dokumentumok csekély száma mutatja, hogy milyen gyenge

azokban a latin-amerikai országokban a nemzeti irodalom, ahol ezt a két nyelvet használják.

A fejlődés kérdéseivel foglalkozó egységes információs rendszer létrehozásának igénye

Mind a fejlődő, mind az iparilag fejlett országok számára rendkívül fontos lenne olyan adatbázisokra épülő információs rendszer létrehozása, amely biztosítaná a fejlődés irodalmának számbavételét és az ilyen irodalomhoz való hozzáférést. Ennek egyetlen lehetséges módja, hogy a harmadik világ országai először nemzeti szinten valósítsák meg a vonatkozó irodalom regisztrálását. Innen kerülhetnének azután a szükséges adatok a területi és nemzetközi központokba, adatbázisokba, és ezzel létrejönne egy egységes, a témát teljességében feltáró információs rendszer.

/HOWELL, J. B.: *Interaktivnye bazy dannyh kak istočniki literatury po problemam razvivaúšisá stran. = Meždunarodnyj forum po informacii i dokumentacii*, 11. köt. 2. sz. 1986. p. 22–34./

(Környei Márta)

Megújul a CONSER program

A sorozati kiadványok együttműködésen alapuló online vállalkozása, a *CONSER (Cooperative Online Serials)* résztvevői csoportja és tanácsadó bizottsága 1986 novemberében nagy horderejű megbeszélést tartott az új stratégiáról. A háromnapos munkaértekezlet célja az volt, hogy a célkitűzések, struktúrák és működési mechanizmusok kifejlesztésével új életet lehessen a CONSER-be, újrafogalmazza tevékenységének súlypontjait, tisztázza a tagság feltételeit, továbbá akcióprogramot dolgozzon ki. Az említett összefoglaló a CONSER-vállalkozás egy éve folyó felülvizsgálatának a betetőzése volt, amely a többi között magában foglalt egy, a Kongresszusi Könyvtárral kötött szerződés alapján készített tanulmányt, egy konferenciaanyagot (a résztvevői csoport és a tanácsadó bizottság 1986 februárjában tartott tervezési konferenciája) és két jelentést, amelyet a CONSER-tagsággal kapcsolatos javaslatok kidolgozásával megbízott ad hoc bizottságok készítettek. Közülük a CONSER történetét és tevékenységét elemző jelentés megjelent a Kongresszusi Könyvtár hálózattervezési sorozatában (*Network planning papers*).

A munkaértekezlet nyomán megtörtént a vállalkozás vezetésének a következő állandó bizottságok keretébe való átszervezése: *intézménypolitikai bizottság (Policy Committee)*, *végrehajtó bizottság (Executive Committee)*, *tanácsadó bizottság (Advisory Committee)*, *operatív bizottság (Operations Committee)*.

Az intézménypolitikai bizottság lényegében a korábbi résztvevői csoport (*Participants' Group*) új neve, a végrehajtó bizottság ennek van alárendelve. Az intézménypolitikai bizottság első ülésén a következő ügyekkel foglalkozott:

- ◆ A CONSER betűszót megtartják, de új feloldást kap: *Conversion of Serials Project to Cooperative Online Serials Program* (a sorozati kiadványok kooperatív online programjának konvertálási vállalkozása).
- ◆ A CONSER *feladatkörét* a következőképpen fogalmazták meg: "a sorozati kiadványokra vonatkozó hiteles, átfogó, géppel olvasható bibliográfiai adatbázis együttműködésen alapuló építése és fenntartása; szabványok bevezetése; vezető szerep érvényesítése a sorozati kiadványok területén".